

سوالات مقرر تاریخ هجدهم

درس های ۹، ۱۰، ۱۱، ۱۲

ظہور اسلام در شبہ جزیرہ عربستان

سوالات درس ۹

۱- اسلام در چه نوع محیط جغرافیایی به وجود آمد؟ (محیط پیدایش اسلام چگونه بود؟)

محیط پیدایش اسلام

شبه جزیره عربستان یا جزیره العرب در جنوب غربی آسیا واقع شده است و حدود سه میلیون کیلومتر مربع مساحت دارد. بخش وسیعی از این سرزمین را بیابان‌ها و ریگزارها و قسمت دیگری را نواحی کوهستانی تشکیل می‌دهند. حجاز از جمله مناطق کوهستانی واقع در غرب جزیره العرب است و شهرهای مکه، یثرب (مدینه) و طائف در این منطقه قرار دارند.

خلاصه ۱:

در بیابان‌های شبه جزیره عربستان در جنوب غربی آسیا

۲- اقتصاد عربستان پیش از اسلام چگونه بود؟

آب و هوای گرم و خشک و کمبود آب، باعث شده بود که اغلب ساکنان عربستان زندگی صحرانشینی داشته باشند و از طریق پرورش تعداد کمی دام از جمله شتر، نیازهای روزانه خود را تأمین کنند. البته در یثرب و مخصوصاً در یمن، کشاورزی نیز رونق داشت. یمن در جنوب شبه جزیره، از مناطقی است که سابقه تمدنی قابل توجهی را به چشم خود دیده است. در میان دولت‌های یمنی پیش از اسلام، قرآن به قوم سبأ و قدرت سیاسی، نظامی و بازرگانی آن اشاره کرده است. در زمان ظهور اسلام، مکه و یثرب دو ایستگاه مهم تجاری بر سر راه جنوب به شمال شبه جزیره به شمار می‌رفتند و برخی به تجارت مشغول بودند.

خلاصه ۲:

- ✓ بیشتر مردم صحرانشین بوده و شترداری می‌کردند؛
- ✓ کشاورزی در اطراف یثرب (مدینه) و به خصوص یمن وجود داشته؛
- ✓ تجارت از یمن تا شام.

نکته جای خالی!

اوضاع و شرایط اجتماعی و فرهنگی مردم عربستان در دوران پیش از بعثت، به گونه‌ای بود که از آن به **عصر جاهلیت** یاد می‌شود. در آن زمان بیشتر عرب‌ها به شکل قبیله‌ای و فاقد حکومت متمرکز زیسته و اغلب بت می‌پرستیدند و کعبه، خانه خدا را از بت‌های گوناگون پر کرده بودند. البته گروهی از عرب‌ها نیز پیرو حضرت ابراهیم و یا دین‌های یهود، مسیح و زردشت بودند.

۳- در عربستان پیش از اسلام چه دین‌هایی رواج داشت؟

خلاصه ۳:

بیشتر مردم بت‌پرست بودند - ادیان مسیحیت در جنوب، یهودیت در مرکز و زرتشت در شمال عربستان هم رواج داشتند.

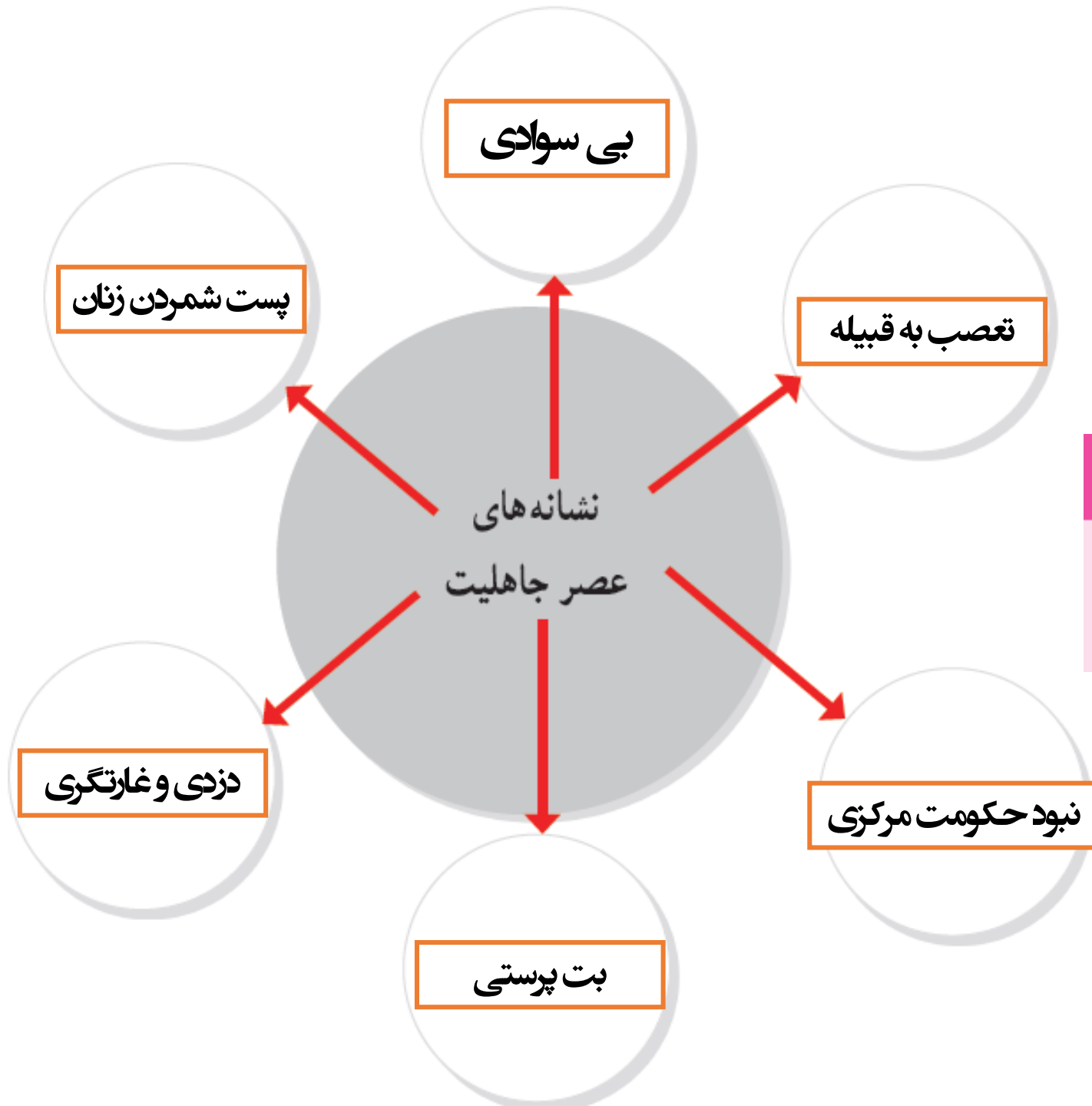
۴- نظام اجتماعی و ویژگی‌های فرهنگی عصر جاهلیت را شرح دهید.

اعراب در دوران جاهلیت بهره‌چندانی از علم و دانش نداشتند و عده کمی از آنها می‌توانستند بخوانند و بنویسند. در آن دوره، زنان اغلب از مقام و موقعیت پایینی برخوردار بودند و برخی مردان حتی از داشتن فرزند دختر احساس حقارت می‌کردند. اعراب جاهلی نسبت به قبیله خود تعصب شدید و کورکورانه‌ای نشان می‌دادند. تعصب قبیله‌ای موجب بروز کینه و حس انتقام‌جویی در میان قبایل مختلف عرب شده بود و جنگ و خونریزی‌های پیاپی را به دنبال داشت. از سوی دیگر کمبود غذا و سایر نیازهای زندگی نیز عامل دیگری برای گسترش درگیری‌های قبیله‌ای و رواج غارت‌گری بود.

خلاصه ۴:

✓ نظام اجتماعی: قبیله‌گرایی

✓ آداب فرهنگی: بی‌سوادی و بی‌اعتنایی به علم و دانش – پست شمردن زنان – تعصب کورکورانه نسبت به قبیله

فعّالیت

۱- کاربرگه شماره (۵) عصر جاهلیت را انجام دهید.

نکات مهم و جای خالی!

طلوع آفتاب اسلام در مکه

بعثت پیامبر: حضرت محمد ﷺ در خاندانی شریف و محترم در شهر مکه به دنیا آمد. آن حضرت و اجداد پاکشان تحت تأثیر محیط آلوده به شرک* و فساد مکه قرار نگرفتند. پیامبر چنان به پاکدامنی و درستکاری مشهور بود که او را محمد امین می خواندند. حضرت محمد ﷺ کوه های اطراف مکه و از جمله غار حرا را برای عبادت پروردگار یکتای خویش برگزید و اوقات زیادی را در آنجا می گذراند. در ۲۷ رجب سالی که آن حضرت به ۴۰ سالگی رسیده بود، فرشته وحی در غار حرا بر او نازل شد و فرمان پیامبریش را از جانب خداوند ابلاغ کرد.

حضرت خدیجه علیها السلام و حضرت علی (علیه السلام) نخستین کسانی بودند که به رسول خدا ایمان آوردند. حضرت خدیجه از زنان ثروتمند مکه بود و تمام دارایی خود را در راه نشر اسلام، کمک به فقیران و آزادی بردگان خرج کرد.

۵- سرسخت‌ترین دشمنان پیامبر در آغاز بعثت چه کسانی بودند؟

شکنجه مشرکان : اشراف مکه به ویژه بزرگان قبیله قریش مانند ابولهب، ابوجهل و ابوسفیان که بر مکه حکومت می‌کردند از گسترش دین اسلام و مخالفت آشکار آن با عقاید و افکار جاهلی، دچار بیم و هراس شدند.

مشرکان پس از آنکه نتوانستند ابوطالب، بزرگ خاندان بنی‌هاشم را در پشتیبانی از رسول خدا منصرف کنند، به شیوه دیگری روی آوردند. آنان نخست به حضرت محمد ﷺ پیشنهاد کردند که ریاست قبیله و قوم و دریافت ثروت فراوان را بپذیرد و از عقاید خود دست بردارد.

فعّالیت

- ۲- یکی از سوره‌های کوچک جزء سی‌ام قرآن که در نکوهش ابولهب نازل شده است را قرائت و ترجمه آن را بیان کنید.
- ۳- به نظر شما چه عواملی موجب دشمنی اشراف و بزرگان مکه با پیامبر می‌شد؟ فهرست کنید.

فعّالیت ۳ کتاب:

ترس از گسترش دین اسلام و از دست رفتن حکومتشان بر مکه

مشرکان همچنین برای جلوگیری از گسترش اسلام اقدام به آزار و شکنجه مسلمانان کردند. شماری از پیروان رسول خدا به ویژه تهیدستان یا بردگان مورد شدیدترین شکنجه‌ها قرار گرفتند. یاسر و همسرش سمیه و

۶- اولین شهدای اسلام چه کسانی بودند؟

پسرشان عمار و نیز بلال حبشی از جمله این افراد بودند. یاسر و سمیه زیر شکنجه‌های طاقت فرسای مشرکان به شهادت رسیدند. این زن و شوهر، نخستین شهیدان راه

اسلام بودند. آزار و اذیت مشرکان نسبت به پیروان اسلام آن قدر افزایش یافت که پیامبر از مسلمانان خواست به حبشه مهاجرت کنند.

۷- چرا پیامبر از گروهی از مسلمانان خواست که به حبشه مهاجرت کنند؟

۸- چرا مشرکان تصمیم به تحریم اقتصادی و اجتماعی مسلمانان گرفتند؟ نتیجه و پیامد این تحریم چه بود؟

تحریم اقتصادی و اجتماعی مسلمانان : مشرکان پس از آنکه متوجه شدند با شکنجه و سرکوب نمی‌توانند مانع گسترش اسلام شوند، تصمیم گرفتند مسلمانان را تحریم کنند. از این رو، عهدنامه‌ای را امضا کردند که بر اساس آن هرگونه خرید و فروش و رابطه اجتماعی (ازدواج) با پیروان اسلام ممنوع شده بود. به دنبال این تحریم، رسول خدا و یارانش به پیشنهاد ابوطالب به یکی از درّه‌های اطراف مکه به نام «شعب ابوطالب» پناه بردند. آنها با وجود حمایت مادی و معنوی حضرت ابوطالب و حضرت خدیجه علیها السلام، حدود سه سال شرایط بسیار سختی را در این درّه تحمل کردند.

خلاصه ۸:

دلیل: بی نتیجه بودن شکنجه در جلوگیری از گسترش اسلام
نتیجه: سه سال زندگی سخت مسلمانان در شعب ابی طالب

- ۴- درس را بخوانید و ۴ مورد از اقدامات مشرکان علیه پیامبر و مسلمانان را در مکه بیان کنید.
- ۵- پرس و جو کنید سرانجام عهدنامهٔ تحریم اقتصادی مشرکین چه بود؟
- ۶- با توجه به نمودار صفحهٔ قبل، بگویید چه حوادثی زمینه ساز مهاجرت رسول خدا از مکه به مدینه شد؟
- ۷- کدام یک از وقایعی که روی خط زمان مشاهده می کنید مبدأ تاریخ مسلمانان قرار گرفته است؟ هم اکنون از آن واقعه چند سال می گذرد؟

فعالیت ۴:

پیشنهاد رشوه - تمسخر - آزار و شکنجه - تحریم

فعالیت ۵:

موریانه خورد 😊

فعالیت ۶:

اقدام به قتل پیامبر و دعوت مردم یثرب

فعالیت ۷:

هجرت پیامبر از مکه به مدینه (یثرب) - ۱۴۴۳ سال قمری یا ۱۴۰۰ سال شمسی

۹- انصار و مهاجرین به چه کسانی گفته می‌شود؟

در تاریخ اسلام به گروهی از ساکنان یثرب که با پیامبر ﷺ پیمان بستند و آن حضرت را یاری کردند، انصار (یاری‌کنندگان) می‌گویند. همچنین گروه دیگری از مسلمانان که اموال و دارایی خود را رها نمودند و از مکه به مدینه رفتند، به مهاجرین (هجرت‌کنندگان) معروف هستند.

سوال مهم!

۱۰- مهمترین وقایع و اقدامات پیامبر پس از ورود به مدینه چه بود؟

جواب سوال ۱۰:

✓ تاسیس مسجد

✓ پیمان برادری بین سلمانان

✓ پیمان سیاسی با مشرکین و یهودیان

✓ جنگ با دشمنان

✓ واقعه غدیر خم

۱۱- اولین اقدام پیامبر پس از ورود به مدینه چه بود؟ اهمیت این اقدام چیست؟

● تأسیس مسجد : نخستین اقدام مهم پیامبر پس از ورود به مدینه، ایجاد مسجدی برای انجام امور عبادی، اجتماعی، علمی و سیاسی بود. آن حضرت خشت اول مسجد را خود حمل کرد و مسلمانان به خصوص زنان در بنای مسجد مشارکت ورزیدند. مسجد علاوه بر آنکه مکانی برای عبادت و اجرای مراسم مذهبی به شمار می‌رفت، مرکزی برای مشورت و تصمیم‌گیری درباره امور سیاسی و نظامی نیز بود؛ مسجد همچنین کانون اصلی سوادآموزی و فراگیری علم و دانش محسوب می‌شد. در کنار مسجد، سرپناهی برای افراد تهیدست بنا شد و افرادی وظیفه آموختن قرآن و خواندن و نوشتن به آنها را بر عهده گرفتند.

خلاصه سوال ۱۱:

تأسیس مسجد - مرکزی بود برای عبادت و مشورت و سوادآموزی و سرپناه برای تهیدستان و تصمیم‌گیری‌های سیاسی و نظامی

نکته جای خالی!

● پیمان برادری به جای تعصب قومی و قبیله‌ای : مسلمانان ساکن مدینه یعنی مهاجرین و انصار از قبایل مختلف بودند. بعضی از این قبایل در گذشته نسبت به هم کینه و دشمنی شدیدی داشتند. پیامبر به منظور ایجاد محبت و دوستی بین مسلمانان، آنها را دو به دو با یکدیگر برادر اعلام کرد. این کار پیامبر گامی در جهت ایجاد امت اسلامی بود. رسول خدا، علی بن ابیطالب (علیه السلام) را به برادری خود برگزید.

۱۲- اهمیت پیمان نامه سیاسی پیامبر با یهودیان اطراف مدینه در چیست؟

● پیمان نامه سیاسی : علاوه بر مسلمانان، تعدادی از قبایل یهود نیز در شهر مدینه و اطراف آن سکونت داشتند.

◀ بیشتر بدانیم ▶

برخی از مفاد پیمان نامه سیاسی

- مسلمانان امت واحدی هستند و نباید ولایت کافران را بر خویش بپذیرند.
- مسلمانان باید عدالت پیشه باشند و در برابر ستمگران متحد گردند.

پیامبر لازم می دانست میان ساکنان مدینه اتحاد سیاسی برقرار شود. از این رو، پیمان نامه ای تنظیم شد و مسلمانان و یهودیان متعهد شدند که به آن عمل کنند. تدوین و امضای این پیمان نامه، در واقع اعلام رسمی تأسیس حکومت اسلامی به رهبری پیامبر در شهر مدینه بود.

۱۳- مهمترین جنگ‌های دوره پیامبر چه نام داشتند؟

جواب سوال ۱۳: بدر- اُحُد - خندق

۱۴- پیامبر در برابر اسیران جنگی چه برخوردی داشتند؟

خلاصه ۱۳: با اسیران خوش رفتاری می کردند

● نبردهای دوران پیامبر: از زمان مهاجرت حضرت رسول به مدینه تا رحلت ایشان، چندین جنگ میان مسلمانان و دشمنان آنان رخ داد، از جمله جهاد ابتدایی در زندگانی پیامبر اکرم ﷺ؛ به عنوان نمونه به جنگ بدر اشاره می کنیم، به برخی از این جنگ‌ها غَرَوْه* و به برخی دیگر سَرِیه* گفته می شود. پیامبر اسلام بر خلاف زمامداران آن زمان، هرگز برای کشورگشایی و به دست آوردن غنیمت اقدام به جنگ نمی کرد و به عهد و پیمان‌های خود وفادار بود. در جنگ‌های اُحُد و خندق، این مسلمانان بودند که مورد حملهٔ مشرکان قرار گرفتند و ناگزیر شدند از خود دفاع کنند. برخی جنگ‌ها نیز برای دفع تهدیدهای خطرناک دشمنان رخ داد؛ برای نمونه پس از آنکه برخی قبایل یهود پیمان شکنی کردند و با مشرکان علیه مسلمانان متحد شدند، پیامبر ناگزیر شد با آنان نبرد کند.

پیامبر همواره پیروانش را به رعایت اصول اخلاقی و ارزش‌های انسانی در جنگ‌ها توصیه می نمود؛ او به ویژه سفارش می کرد با اسیران خوش رفتاری نمایند و از تخریب و غارت اموال مردم در جنگ پرهیز کنند. آن حضرت همچنین مراقب بود که مسلمانان همانند مشرکان رفتار نکنند.

■ مسلمانان باید یار و غمخوار هم و یاری کنندهٔ فقیران باشند.

■ یهودیان و مسلمانان باید اختلافات خود را به صورت مسالمت آمیز پیاپی

دینند.

■ یهودیان در انجام مراسم دینی خود آزاد خواهند بود.

■ هرگاه مدینه مورد حملهٔ دشمن قرار گرفت، یکی از آن دفاع خواهند کرد.

■ در موقع اختلاف، آخرین داور، رسول خدا خواهد بود.

۱۵- تفاوت غزوه با سُرپه در چیست؟

جواب سوال ۱۵:

- ❖ به جنگ‌هایی که پیامبر خود در آنها شرکت داشتند غزوه می‌گفتند (مانند بدر واحد و خندق)؛
- ❖ جنگ‌هایی که پیامبر خود در آنها حضور نداشتند، سُرپه نام می‌گرفتند.

از آنجایی که هدف دین اسلام هدایت همهٔ مردم جهان است، پیامبر به فرمانروایان کشورهای مختلف از جمله ایران، روم، مصر و حبشه نامه نوشت و آنان را به اسلام دعوت کرد.

نکته مهم!

۱۶- اخلاق، اصول و شیوه حکومت پیامبر چگونه بود؟

اخلاق، اصول و شیوه حکومت پیامبر

رسول خدا آراسته به صفات نیکی چون مهربانی، گذشت، پارسایی و ساده‌زیستی بود و بخل، حسد، آز و طمع در وجود او راه نداشت. او هدف از بعثت خود را ترویج ارزش‌های اخلاقی بیان می‌کرد و تربیت و رستگاری انسان‌ها را برتر و بالاتر از هر کار دیگر می‌شمرد.

حضرت محمد ﷺ بر پایه تعالیم اسلام، نظام اجتماعی و حکومت جدیدی را بنیان نهاد که بر همکاری زمامداران و مردم استوار بود. آن حضرت از اصل مشورت برای مشارکت دادن مردم در امور حکومت به خوبی بهره می‌گرفت و پس از مشورت با اصحاب اقدام به تصمیم‌گیری در مسائل مهم سیاسی و نظامی می‌کرد. برای مثال در جنگ اُحد رأی جوانان را که اکثریت داشتند بر رأی خود ترجیح داد و در جنگ خندق، پیشنهاد سلمان فارسی را در کندن خندق و شیوه دفاع از شهر پذیرفت.

خلاصه ۱۶:

با همه مهربان و با گذشت بود و زندگی ساده‌ای داشت؛

در تصمیم‌گیری‌های سیاسی و نظامی ابتدا مشورت می‌کرد بعد تصمیم می‌گرفت حتی اگر نظر اکثریت با نظر ایشان فرق می‌کرد.

● **واقعه غدیر خم :** رسول گرامی اسلام هنگامی که از آخرین سفر حج باز می‌گشت، دستور داد تا همه زائران خانه خدا در محلی به نام غدیر خم توقف کنند. آن حضرت سپس برای جمعیت حاضر خطبه‌ای طولانی خواند و از آنان پرسید : «چه کسی نسبت به مؤمنان در تصمیم‌گیری از خودشان برتر و اولی‌تر است؟»؛ مسلمانان یک‌صدا گفتند خدا و پیامبرش در این امر، اولی‌تر هستند. پیامبر سپس دست علی (علیه السلام) را بالا برد و فرمود : «ای مردم، هرکس که من پیشوای او هستم، پس این علی پیشوای اوست؛ خداوندا، دوستان او را دوست بدار و دشمنانش را دشمن باش».

۱۷- واقعه غدیر خم را شرح دهید.

پیامبر خدا همچنین از مسلمانان خواست که خطبه غدیر را به‌خاطر بسپارند و آن را برای دیگران بازگو کنند. پس از آن، حاضران جانشینی پیامبر را به حضرت علی (علیه السلام) تبریک گفتند.

از رحلت پیامبر تا قیام کربلا

سوالات درس ۱۰

۱- اولین خلیفه (جانشین پیامبر) چه نام داشت و چگونه به خلافت رسید؟

ماجرای سقیفه و جانشینی پیامبر

لحظاتی پس از رحلت رسول خدا و در حالی که علی (علیه السلام) و شماری از اصحاب مشغول مراسم خاک سپاری آن حضرت بودند، تعدادی از انصار و مهاجرین در محلی به نام سَقِیْفَةُ بَنی سَاعِدَه گرد آمدند و درباره جانشینی پیامبر به گفت و گو پرداختند. هر دو گروه با نادیده گرفتن وصیت پیامبر در غدیر خم، مدعی بودند که خلافت و جانشینی رسول خدا حق آنان است. با توجه به اینکه از گذشته میان انصار رقابت و اختلاف وجود داشت، جمعی از حاضران در سقیفه، با ابوبکر که یکی از مهاجرین کهنسال بود، بیعت* کردند و بدین ترتیب وی به عنوان خلیفه اول شناخته شد. گروهی از مسلمانان با یادآوری خطبه پیامبر در غدیر، خواهان بیعت با حضرت علی (علیه السلام) بودند.

امام علی (علیه السلام) با آنکه در روز غدیر خم توسط پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) جانشین پیامبر (صلی الله علیه و آله) معرفی شده بود اما به خاطر حفظ اسلام سکوت کرد.

خلاصه ۱:

ابوبکر - با بیعت (پیمان) تعدادی از انصار و مهاجرین در محلی به نام سقیفه

۲- دومین خلیفه پس از پیامبر چه نام داشت؟ چگونه به خلافت رسید؟ چه اقداماتی کرد؟

خلیفه اول حدود دو سال خلافت کرد. او پیش از آنکه از دنیا برود، عمر بن خطاب را به جانشینی خود برگزید. عمر در دوران ده ساله حکومت خود کار فتوحات را که از اواخر دوران خلافت ابوبکر آغاز شده بود با جدیت دنبال کرد. سپاهیان اعزامی از سوی خلیفه دوم، علاوه بر بخش وسیعی از ایران، کشورهای سوریه، لبنان، فلسطین و مصر را نیز فتح کردند.

خلاصه ۲:

عمر - با وصیت خلیفه قبلی - فتح ایران و شام و مصر

۳- سومین خلیفه پس از پیامبر چه نام داشت؟ چگونه به خلافت رسید؟ شیوه حکومت او چگونه بود؟

عثمان، خلیفه سوم، توسط شورایی که عمر تعیین کرده بود به خلافت رسید. در زمان او برخلاف دو خلیفه نخست، زندگی تجملاتی و شیوه اشرافی رواج یافت و اطرافیان و کارگزاران خلیفه با ثروت به دست آمده از فتوحات به خوش گذرانی مشغول شدند. خاندان بنی امیه که تا هنگام فتح مکه، با اسلام و پیامبر مخالفت و دشمنی ورزیده بودند، در این زمان به مقام های مهم دست یافتند و بر بیت المال* مسلمانان مسلط شدند.

عثمان جمعی از صحابه و یاران نزدیک پیامبر مانند ابوذر، عمار و مالک اشتر را به دلیل آنکه از او و اطرافیانش انتقاد می کردند، مجازات و تبعید کرد. عملکرد اطرافیان خلیفه سوم، نارضایتی گروهی از مسلمانان را برانگیخت. آنان از نقاط مختلف به مدینه آمدند و اعتراض خود را نسبت به عملکرد عاملانش اعلام کردند. امام علی (علیه السلام) تلاش زیادی کرد که مخالفان را آرام کند و مانع بروز درگیری و خونریزی شود، اما سرانجام معترضان خشمگین به خانه خلیفه هجوم بردند و او را کشتند.

خلاصه ۳:

عثمان - با انتخاب شورای شش نفره خلافت - شیوه مبتنی بر اشرافی گری و تبعیض

۴- چرا امام علی (ع) درباره حق خود برای خلافت سکوت کرد؟
در دوران خلیفه‌های پیش از خود به کارهایی مشغول بود؟

امام علی (علیه السلام) با اینکه جانشین پیامبر ﷺ بود اما به خاطر حفظ اسلام سکوت کرد.

در دوران سه خلیفه قبلی، آن حضرت به تفسیر قرآن، تربیت شاگردان و پاسخ‌گویی به سؤالات دینی مردم می‌پرداخت. همچنین ایشان به عمران و آبادی و احداث نخلستان‌ها توجه زیادی داشت.

۵- حضرت علی (ع) چگونه به خلافت رسیدند؟

پس از کشته شدن عثمان، مردم دریافتند که جامعه اسلامی بی سرپرست مانده است. بسیاری از مهاجرین و انصار خواهان بیعت با علی (علیه السلام) شدند، اما آن حضرت تمایلی به پذیرش خلافت نداشت. سرانجام با اصرار زیاد مردم، امام علی (علیه السلام) منصب خلافت را پذیرفت. اکثر مهاجرین و انصار به جز تعدادی از اشراف بنی امیه با امام (علیه السلام) در مسجد مدینه بیعت کردند.

خلاصه ۵:

با بیعت اکثریت مردم (بیعت عامه)

انتخاب خلیفه

خلاصه سوالات ۱ و ۲ و ۳ و ۴

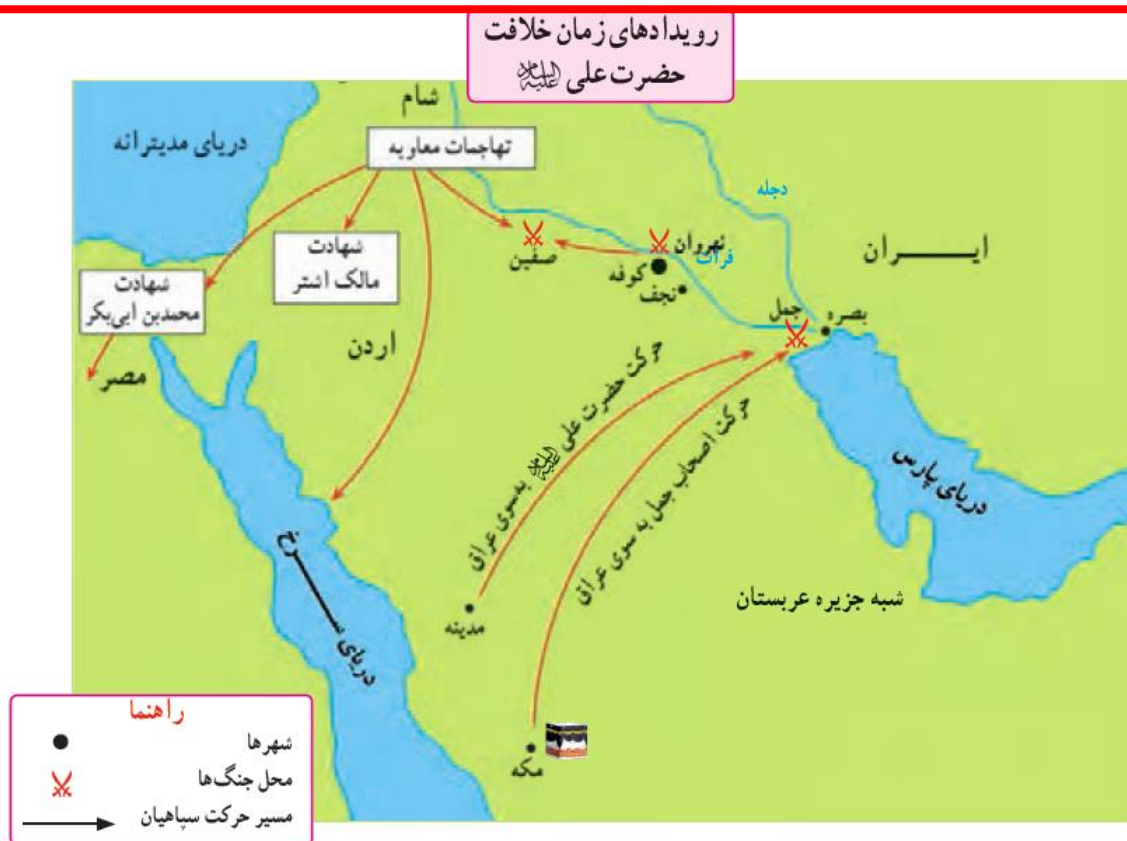
- خلیفه اول (ابوبکر): بیعت گروهی از انصار و مهاجرین در سقیفه
- خلیفه دوم (عمر): انتخاب جانشین با وصیت خلیفه قبلی
- خلیفه سوم (عثمان): شورای شش نفره خلافت
- خلیفه چهارم (حضرت علی): بیعت مستقیم مردم

بسیار مهم و امتحانی!

۶- جنگ‌های دوران حضرت علی را نام برده و بگویید هر کدام در برابر چه کسانی بود؟

جواب سوال ۶:

جمل: در برابر شورشیان و بیعت‌شکنان - پیروزی حضرت علی
صفین: در برابر معاویه (ظالمین) - با نیرنگ عمروعاص، معاویه از شکست گریخت
نهروان: با خواجه (از دین خارج‌شدگان) - پیروزی حضرت علی

فعّالیت

۱- پس از مطالعه درس، با یکدیگر همفکری کنید و دلایل بروز فتنه‌ها و جنگ‌ها علیه حکومت امام علی (علیه السلام) را بیان کنید.

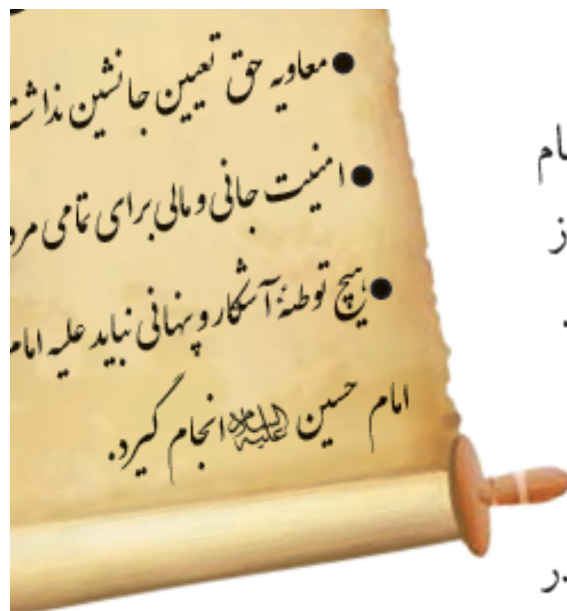
فعّالیت ۱ کتاب:

مهمترین دلیل، عدالت حضرت علی بود که دست اشراف را از بیت المال کوتاه کرد.

۷- ویژگی ها و دستاوردهای حکومت امام علی (ع) را نام ببرید.

- ۱- حکومت داری مبتنی بر دستورات قرآن و سنت رسول خدا ﷺ .
- ۲- اصلاح بسیاری از انحرافات که در دین به وجود آمده بود.
- ۳- خدمات اقتصادی فراوان، با وجود فتنه ها و جنگ های تحمیلی متعدد.
- ۴- اقتدار و ایستادگی در عین مظلومیت فردی و اجتماعی.
- ۵- ساده زیستی و مقابله با اشرافی گری
- ۶- تأکید بر عدالت
- ۷- برگزیدن افراد صالح به حکومت ولایات
- ۸- تلاش برای وحدت و انسجام اجتماعی

۸- چرا پس از شهادت امام علی (ع)، امام حسن (ع) مجبور به صلح با معاویه شد؟

صلح امام حسن (علیه السلام) با معاویه

پس از شهادت امیر مؤمنان در ۲۱ رمضان سال ۴۰ هـ.ق، مردم کوفه با امام حسن (علیه السلام) بیعت کردند. آن حضرت در نخستین روزهای خلافت، معاویه را از سرکشی و نافرمانی نهی کرد، اما معاویه با سپاهی عظیم، راهی عراق شد. امام قصد داشت در مقابل معاویه ایستادگی نماید، لذا امام حسن مجتبی (علیه السلام) با سپاهی به فرماندهی یکی از یاران خود عازم جنگ دفاعی با معاویه شدند (و سپس دو نفر دیگر را نیز به عنوان جانشین های اول و دوم سپاه خود، انتخاب نمودند). این در حالی بود که معاویه، با وعده های پول و مقام، فرماندهان سپاه امام حسن مجتبی (علیه السلام) را فریب داده و جذب خود نموده بود. در چنین اوضاعی، امام ناچار شد پیشنهاد صلح با معاویه را تحت شرایطی بپذیرد.

خلاصه ۸:

زیرا معاویه با وعده پول و مقام، فرماندهان لشکر امام حسن را فریب داد و اگر جنگ می شد امکان داشت معدود مسلمانان واقعی هم از بین بروند.

۹- سه مورد از ویژگی های حکومت معاویه را نام ببرید.

○ قبرستان بقیع ، محل دفن امام حسن (علیه السلام)

امویان (بنی امیه) بر مسند خلافت

معاویه بعد از تحمیل صلح بر امام حسن (علیه السلام) در شام (سوریه) به خلافت نشست. او سیاستمداری فریبکار بود و با دادن پول و مقام، اشخاص با نفوذ و قدرتمند را جذب خود می کرد. عمرو عاص یکی از این افراد بود؛ او که به طمع دست یافتن به حکومت مصر به معاویه پیوسته بود، نقش مهمی در جلوگیری از شکست معاویه در جنگ صفین داشت. معاویه به هیچ یک از تعهدات خود در پیمان صلح با امام حسن (علیه السلام) پایبند نماند. به دستور او بر منبر و در خطبه های نماز جمعه به امام علی (علیه السلام) بدگویی می شد. یاران و پیروان آن حضرت مورد آزار و شکنجه قرار می گرفتند. معاویه همچنین با توطئه ای، امام حسن (علیه السلام) را به شهادت رساند. او همچنین فرزندش یزید را به جانشینی خود، انتخاب و خلافت را موروثی کرد.

خلاصه ۹:

فریبکاری - پیمان شکنی - آزار شیعیان - موروثی کردن حکومت

۱۰- زمینه‌های قیام عاشورای امام حسین (ع) را توضیح دهید.

قیام امام حسین (علیه السلام)

زمینه‌های قیام : امام حسین (علیه السلام) سال‌ها در کنار پدرش امیر مؤمنان و برادرش امام حسن (علیه السلام) در صحنه جهاد و مبارزه حاضر بود. آن حضرت پس از شهادت برادر، با سخنرانی و نامه‌های افشاگرانه علیه حکومت ظالمانه معاویه مبارزه کرد. پس از مرگ معاویه، پسرش یزید طبق وصیت او به خلافت رسید. یزید مانند جوانان دوران جاهلیت رفتار می‌کرد. ظلم و فساد آشکار او در جهان اسلام شهرت داشت.

امام حسین (علیه السلام) که نمی‌خواست با یزید بیعت نماید، با خانواده و بستگان خود از مدینه راهی مکه شد. امام قصد داشت که در پناه خانه خدا و با استفاده از ایام حج، مردم را برای مخالفت با حکومت ستمکار و فاسد یزید آماده کند. مردم کوفه که از حرکت آن حضرت به سوی مکه آگاه شده بودند با نوشتن نامه‌های فراوان، ایشان را به آن شهر دعوت کردند. امام نخست اعتنایی به آن نامه‌ها نکرد، اما با اصرار کوفیان، پسر عموی خود مسلم بن عقیل را روانه آنجا کرد. پس از ورود مسلم به کوفه، هزاران نفر با مسلم به نمایندگی از امام حسین (علیه السلام) بیعت کردند. امام نیز پس از دریافت نامه مسلم، عازم کوفه شد.

خلاصه ۱۰:

ظلم و فساد آشکار یزید – دعوت مردم کوفه از امام حسین

اینکه نیم قرن بعد از رحلت رسول خدا، فرد فاسد و گنه کاری چون یزید به عنوان خلیفه مسلمانان به قدرت رسید، نشان می دهد که جامعه اسلامی دچار انحراف بزرگی شده بود. فقط حرکتی عظیم مانند قیام کربلا و شهادت امام حسین و فرزندان، بستگان و یارانش می توانست از گسترش این انحراف جلوگیری کند.

○ حرم حضرت امام حسین (علیه السلام) و حضرت ابوالفضل العباس (علیه السلام) در کربلا (بین الحرمین)

امام حسین (علیه السلام) در وصیت نامه خویش، درباره هدف قیام خود فرموده است: «هدف من اصلاح امت جدم رسول الله، امر به معروف و نهی از منکر و پیاده کردن سیره* رسول الله و پدرم علی بن ابیطالب است».

حضرت زینب (علیها السلام) پس از شهادت برادر خود، در دوران اسارت با سخنرانی های روشنگرانه، اهداف قیام کربلا و چهره واقعی حکومت ستمکار بنی امیه را برای همگان آشکار کرد.

تاریخ گواهی می دهد که از آن پس قیام های زیادی در جهان اسلام و نواحی دیگر از قیام عاشورا الگو گرفته اند. این قیام تأثیر بسیاری در روحیه ظلم ستیزی مسلمانان به ویژه شیعیان بر جای نهاده است.

۱۱- اهداف و دستاوردهای قیام کربلا را شرح دهید.

خلاصه ۱۱:

اهداف: جلوگیری از انحراف جامعه اسلام و امر به معروف و نهی از منکر
دستاوردها: آشکار شدن چهره واقعی حکومت بنی امیه و شکل گیری روحیه ظلم ستیزی بین مسلمانان

ورود اسلام به ایران

سوالات درس ۱۱

ایران در زمان ظهور اسلام

هنگام ظهور اسلام در شبه جزیره عربستان، خسرو پرویز بر ایران، حکومت می کرد. او دعوت پیامبر ﷺ را برای قبول اسلام نپذیرفت. وقتی خسرو پرویز به دست پسر خود به قتل رسید، رقابت و دشمنی در درون دربار ساسانی، بیشتر شد؛ به طوری که در مدت چهار سال، بیش از ده نفر بر تخت شاهی نشستند.

شورش های فرماندهان و دخالت آنها در رقابت های سیاسی، روحیه سپاهیان را تضعیف کرده و توان جنگی آنان را کاهش داده بود. مردم نیز به دلیل وجود نظام طبقاتی، بی عدالتی ها و تبعیض های اجتماعی و مالیات های سنگین، از حکومت ساسانیان ناراضی بودند.

در اواخر دوره ساسانی، بر اثر طغیان رودهای دجله و فرات و شکسته شدن سدها، بخش های وسیعی از زمین ها و مزارع حاصلخیز در بین النهرین که منبع درآمد مهمی برای حکومت بود، از بین رفت. قحطی* و شیوع بیماری های طاعون و وبا، اوضاع را بدتر کرد.

۱- شرایط ایران در زمان ظهور اسلام چگونه بود؟

خلاصه ۱:

- هرج و مرج در دربار ایران پس از قتل خسرو پرویز (۱۰ پادشاه در ۴ سال)
- شورش فرماندهان
- نارضایتی مردم از حکومت به دلیل ظلم و ستم طبقاتی
- قحطی و بیماری به دلیل شکستن سد دجله و از بین رفتن زمین های کشاورزی

۲- ایران چگونه به دست اعراب مسلمان فتح شد؟

فتح ایران و سقوط ساسانیان

ابوبکر خلیفه اول، فرمان حمله به مرزهای حکومت ساسانیان و امپراتوری روم شرقی را صادر کرد. اعراب مسلمان که روانه مرزهای ایران شده بودند، مناطقی از بین النهرین (سواد) را تصرف کردند. در زمان خلافت عمر، بخش اعظم ایران به دست اعراب مسلمان فتح شد. وی در آغاز خلافتش، سپاه بزرگی را به سوی ایران فرستاد. ارتش ساسانی در نبرد «قادسیه» از سپاه مسلمانان که روحیه بالاتر و انگیزه بیشتری داشت، شکست خورد. در این جنگ، رستم فرخ زاد، فرمانده سپاه ساسانی کشته شد و مدتی بعد تیسفون پایتخت ساسانیان با غنائم بسیار به تسخیر سپاه اسلام درآمد. چند سال بعد، در نبردی که در «نھاوند» (در نزدیکی همدان) رخ داد، ضربه نهایی بر پیکر ارتش ساسانی وارد شد، به طوری که یزدگرد سوم، آخرین پادشاه ساسانی، دیگر نتوانست سپاهی را برای مقابله با اعراب مسلمان گردآوری کند. پس از جنگ نھاوند، شهرها و ولایات ایران، یکی پس از دیگری، به تصرف مسلمانان درآمدند. سرانجام با ورود سپاه اسلام به خراسان، یزدگرد سوم به دست آسیابانی در مرو به قتل رسید (۳۱ ق) و امپراتوری ساسانی که بیش از چهارصد سال بر ایران فرمانروایی کرده بود، به پایان رسید. ضمناً به دلیل ظلم‌های صورت گرفته از سوی حکومت ساسانی، مردم نه تنها حکومت را برای مقابله با سپاه اسلام یاری نمی‌کردند بلکه پادشاه خود را نیز کشتند.

خلاصه ۲:

تصرف بخش‌هایی از بین النهرین
در زمان ابوبکر؛

جنگ **قادسیه** در زمان عمر که
منجر به کشته شدن رستم فرخ‌زاد
فرمانده سپاه ایران و تصرف
تیسفون پایتخت ساسانیان شد؛

جنگ **نھاوند** که منجر به فرار
یزدگرد سوم آخر پادشاه ساسانی و
تصرف بیشتر خاک **ایران** شد؛

مرگ یزدگرد در خراسان به دست
یک آسیابان و پایان ساسانیان.

مسیر حمله اعراب مسلمان به ایران

برای فهم بهتر سوال ۲
لفظی نیست نترسید!

ایران در زمان امویان و عباسیان

الف) دورهٔ خلافت اُمویان (بنی‌امیه) : امویان حکومت خود را بر پایهٔ خشونت و ظلم بنا نهادند و چندان به دستورات دینی پای‌بند نبودند.

در آن دوره اشراف و سران قبایل عرب، بر بیشتر ولایات ایران، حکومت می‌کردند. مرکز خلافت امویان در شهر شام (دمشق امروزی) بود.

بنی‌امیه به قوم و نَسَب خود، فخرفروشی می‌کردند. آنان برخلاف نظر قرآن که برتری انسان را به تقوا و پرهیزگاری می‌داند، قوم عرب را برتر و شریف‌تر از سایر اقوام می‌پنداشتند. در آن دوره، اقوام غیرعرب از جمله ایرانیان مورد تحقیر و توهین قرار می‌گرفتند و اجازه نداشتند مقام و منصب‌های مهم، مانند حکومت ولایات یا فرماندهی سپاه را عهده‌دار شوند. در دوران بنی‌امیه، علاوه بر امام حسین و امام حسین، امام سجاد و امام محمد باقر (علیه السلام) نیز به شهادت رسیدند و شیعیان، آزار و اذیت فراوانی را تحمل کردند.

۳- روش حکومت بنی‌امیه چه بود؟

- خلاصه ۳:
- ظلم و خشونت
 - اشرافی‌گری
 - برتر دانستن عرب بر غیرعرب

۴- کدام امامان شیعه در دوران بنی‌امیه به شهادت رسیدند؟

پس نتیجه می‌گیریم که بقیه امامان در زمان عباسیان به شهادت رسیدند؛ بنابراین سوال جداگانه نمی‌دهیم.

۵- عباسیان چگونه به حکومت رسیدند؟

ب) دورهٔ خلافت عباسیان (بنی عباس): خاندان عباسیان از مخالفان بنی امیه بودند. در اواخر حکومت اموی، آنها نمایندگانی را به نقاط مختلف ایران از جمله خراسان فرستادند و مردم را به قیام علیه بنی امیه و حکومت یکی از افراد خاندان پیامبر ﷺ دعوت کردند، اما نمی گفتند منظورشان از آن فرد چه کسی است. ایرانیان مسلمان و به ویژه خراسانیان، دعوت عباسیان را پذیرفتند. سرانجام ابومسلم، سردار ایرانی در خراسان قیام کرد. او موفق شد امویان را شکست دهد و سَفّاح* از خاندان عباسیان را به خلافت برساند. منصور، خلیفهٔ دوم عباسی، شهر بغداد را بنا کرد و آن را مرکز خلافت عباسیان قرار داد.

عباسیان نیز در ظلم و ستم، دست کمی از امویان نداشتند. خلفای عباسی از جمله منصور، هارون الرشید و متوکل، امامان شیعه را به سبب مبارزه با ظلم و ستم، به زندان انداختند و به شهادت رساندند. آنها نیز همچون امویان در کاخ ها به خوشگذرانی می پرداختند.

خلاصه ۵:

- ✓ دعوت شیعیان و ناراضیان به قیام علیه بنی امیه و حمایت از خاندان پیامبر
- ✓ قیام ابومسلم خراسانی و نابودی بنی امیه

۶- اولین خلیفه بنی عباس چه نام داشت؟ شهر بغداد توسط چه کسی بنا شد؟

ب) دوره خلافت عباسیان (بنی عباس): خاندان عباسیان از مخالفان بنی امیه بودند. در اواخر حکومت اموی، آنها نمایندگان را به نقاط مختلف ایران از جمله خراسان فرستادند و مردم را به قیام علیه بنی امیه و حکومت یکی از افراد خاندان پیامبر ﷺ دعوت کردند، اما نمی گفتند منظورشان از آن فرد چه کسی است. ایرانیان مسلمان و به ویژه خراسانیان، دعوت عباسیان را پذیرفتند. سرانجام ابومسلم، سردار ایرانی در خراسان قیام کرد. او موفق شد امویان را شکست دهد و سَفّاح* از خاندان عباسیان را به خلافت برساند. منصور، خلیفه دوم عباسی، شهر بغداد را بنا کرد و آن را مرکز خلافت عباسیان قرار داد. عباسیان نیز در ظلم و ستم، دست کمی از امویان نداشتند. خلفای عباسی از جمله منصور، هارون الرشید و متوکل، امامان شیعه را به سبب مبارزه با ظلم و ستم، به زندان انداختند و به شهادت رساندند. آنها نیز همچون امویان در کاخ ها به خوشگذرانی می پرداختند.

خلاصه ۶:

- ✓ سفاح (خونریز)
- ✓ منصور (دومین خلیفه)

۷- ایرانیان چه نقشی در خلافت بنی عباس داشتند؟ سرنوشت این ایرانیان چه شد؟

خلفای عباسی بر خلاف اُمویان از ایرانیان در سمت‌های مهمی چون وزارت و فرماندهی سپاه و حکومت شهرها، استفاده می‌کردند. البته بسیاری از ایرانیانی که به خدمت خلافت عباسی درآمدند، سرنوشتی تلخ و ناگوار داشتند؛ چنانکه منصور عباسی ناجوانمردانه ابومسلم خراسانی را به قتل رساند.

برمکیان نیز که از خاندان‌های مشهور ایرانی بودند، به سرنوشت ابومسلم دچار شدند. این خاندان در زمان خلافت هارون، عهده‌دار وزارت و حکومت ولایات شدند و نفوذ و قدرت فراوان کسب کردند. خلیفه ناگهان بر آنان خشم گرفت و دستور داد آنها را از قدرت برکنار و زندانی کنند و به قتل برسانند.

خلاصه ۷:

- ✓ ایرانیان نقش پررنگی در حکومت عباسیان داشتند؛
- ✓ ابومسلم خراسانی عباسیان را بر تخت خلافت نشاند ولی توسط منصور کشته شد؛
- ✓ وزیران خردمند ایرانی همچون خاندان برمکیان حکومت را اداره می‌کردند ولی توسط هارون الرشید قتل عام شدند.

جواب فعالیت‌ها صفحه بعد!

فعالیت

- ۲- همفکری کنید و بگویید چرا خلفای عباسی آن‌گونه با ابومسلم و برمکیان، رفتار کردند؟
- ۳- روی نقشه، به قلمرو حکومت بنی عباس دقت کنید و بگویید شامل کدام سرزمین‌ها بوده است. دور شهری که مرکز خلافت بنی عباس بوده، خط بکشید.
- ۴- الف) به نظر شما شباهت‌های عمده حکومت امویان و حکومت عباسیان چه بود؟
ب) تفاوت آنها در برخورد با ایرانیان چه بوده است؟

فعالیت ۲:

آنها را لایق تر از خود برای حکومت می دانستند (مثل سگ از شون می ترسیدند!)

فعالیت ۳:

ایران - شام - عربستان - مصر - شمال آفریقا

فعالیت ۴:

الف) هر دو بر مبنای ظلم و ستم حکومت می کردند؛

ب) بنی امیه با ایرانیان دشمنی داشتند و از آنها در اداره حکومت استفاده نمی کردند ولی بنی عباس از ایرانیان در اداره حکومت بهره گرفتند.

○ حرم حضرت شاهچراغ (علیه السلام)

ایرانیان مسلمان می‌شوند

به گفته برخی از مورخان، سلمان فارسی نخستین ایرانی بود که در مدینه به حضور حضرت محمد (صلی الله علیه و آله) رسید و به دین اسلام مشرف شد. سلمان در جنگ احزاب (خندق) حضور داشت و پیشنهاد کرد برای دفاع از شهر مدینه در مقابل حمله مشرکان، خندقی حفر شود. پیامبر درباره او فرمود: «سلمان از اهل بیت ماست». سلمان همچون مقداد، ابوذر و عمار، از جمله یاران باوفای امام علی (علیه السلام) بود. حاکمان ایرانی یمن نیز در زمان رسول خدا به مدینه رفتند و به دین اسلام ایمان آوردند. مردم ایران که در عصر باستان یکتاپرست بودند پس از درک پیام اسلام، داوطلبانه این دین را پذیرفتند. پیام اسلام،

برابری و برادری بود؛ این پیام برای مردم ایران که از امتیازات طبقاتی اشراف ناخشنود بودند، جذابیت فراوانی داشت. علاوه بر آن، اخلاق و رفتار پیامبر (صلی الله علیه و آله) و امامان شیعه، نقش مهمی در علاقه‌مندی ایرانیان به دین اسلام داشت. امام علی (علیه السلام) در دوران حکومت خود هیچ برتری و امتیازی برای اعراب، نسبت به غیر اعراب در نظر نمی‌گرفت. از این رو، ایرانیان علاقه و ارادت خاصی به آن حضرت و فرزندان او پیدا کردند. حضور امام رضا (علیه السلام) و خواهرش حضرت معصومه (علیها السلام) و برادرش حضرت شاهچراغ (علیه السلام) و دیگر امامزادگان در ایران، تأثیر زیادی بر توجه و گرایش مردم ایران به دین اسلام داشت.

۸- ایرانیان چگونه مسلمان شدند؟

خلاصه ۸:

✓ اولین ایرانی که مسلمان شد
سلمان فارسی بود؛

✓ جذابیت پیام برابری در اسلام برای
ایرانیان ناراضی از ظلم طبقاتی؛

✓ اخلاق و رفتار خوب امامان شیعه
در برخورد با ایرانیان.

عصر طالپے فرهنگ و تمدن ایرانے – اسلامے

سوالات درس ۱۲

۱- اولین حکومت‌های ایرانی پس از اسلام چگونه به وجود آمدند؟

تأسیس سلسله‌های ایرانی

خلافت عباسیان پس از یک قرن فرمانروایی، ضعیف شد و خلفا نمی‌توانستند قلمرو پهناور خود را به خوبی اداره کنند.

از این رو، شرایط مناسبی برای تشکیل سلسله‌های ایرانی به وجود آمد. این سلسله‌ها نقش و سهم زیادی در رونق و شکوفایی فرهنگ و تمدن ایرانی - اسلامی داشتند.

سلسله‌های طاهریان، صفاریان، علویان، سامانیان و آل بویه، مهم‌ترین سلسله‌های ایرانی بودند که در فاصله

قرن‌های سوم تا پنجم هجری بر بخش‌هایی از ایران حکومت می‌کردند. این سلسله‌ها به جز علویان طبرستان، ریشه و تبار ایرانی داشتند. آنها به تدریج به تسلط عباسیان بر ایران پایان دادند.

۲- اولین حکومت‌های ایرانی پس از اسلام را نام ببرید.

نکته مهم: اولین حکومت مستقل ایرانی پس از اسلام = طاهریان

۳- رابطه هر کدام از سلسله‌های مستقل و نیمه مستقل ایرانی با خلافت بنی عباسی چگونه بود؟

خلاصه ۳:

- ❖ طاهریان: دوستانه
- ❖ صفاریان: دشمنی
- ❖ علویان: دشمنی
- ❖ آل بویه: دشمنی
- ❖ سامانیان: دوستانه

چگونگی به قدرت رسیدن این سلسله‌ها و روابط آنها با خلافت عباسیان متفاوت بود. برخی از این سلسله‌ها مانند طاهریان و سامانیان با فرمان خلفای عباسی به قدرت رسیدند و با تأیید آنها به حکومت خود ادامه دادند. طاهر ذوالیمینین*، بنیانگذار سلسله طاهریان به فرمان مأمون خلیفه عباسی به حکومت خراسان منصوب شد. امیر اسماعیل سامانی، مؤسس سلسله سامانیان نیز با تأیید خلیفه عباسی به حکومت رسید، این دو سلسله روابطی دوستانه با خلافت عباسیان برقرار کردند و امیران این سلسله‌ها معمولاً نسبت به خلفا اظهار وفاداری و فرمانبری می‌کردند. البته طاهریان و سامانیان در اداره امور قلمرو خود مستقل بودند و اجازه نمی‌دادند نمایندگان خلیفه در امور داخلی آنان دخالت کنند. برخلاف این دو، بنیانگذاران سلسله‌های صفاریان، علویان طبرستان و آل بویه، بی‌آنکه اجازه و فرمانی از خلفای عباسی بگیرند، حکومت خود را برپا کردند. یعقوب لیث، مؤسس سلسله صفاریان با پشتیبانی مردم سیستان و به‌خصوص گروه عیاران* به قدرت دست یافت. روابط صفاریان با خلافت عباسی، خصمانه بود. یعقوب لیث صفاری علاوه بر آنکه حکومت طاهریان را برانداخت، به عراق نیز لشکرکشی کرد و قصد داشت بغداد را تصرف کند، اما از سپاه خلیفه شکست خورد. او در فکر جبران این شکست بود اما بیماری و مرگ فرصت جنگی دیگر را با خلیفه به وی نداد. خلفای عباسی دشمن علویان طبرستان بودند؛ زیرا علویان پیرو مذهب شیعه بودند و حکومت عباسیان را به رسمیت نمی‌شناختند و از آنان اطاعت نمی‌کردند. رابطه سلسله آل بویه با عباسیان به گونه‌ای دیگر بود. چون آل بویه بغداد را تصرف کردند و خلفای عباسی را تحت نفوذ و سلطه خود گرفتند.

فعالیت

- ۱- با توجه به متن درس، آیا سلسله‌های ایرانی از نظر رابطه با خلافت عباسی و چگونگی به قدرت رسیدن، مانند هم بودند؟ مثال بزنید.
- ۲- متنی را که از کتاب تاریخ سیستان انتخاب شده بخوانید. از این متن به چه نکاتی درباره رابطه صفاریان با خلافت عباسی پی می‌برید؟

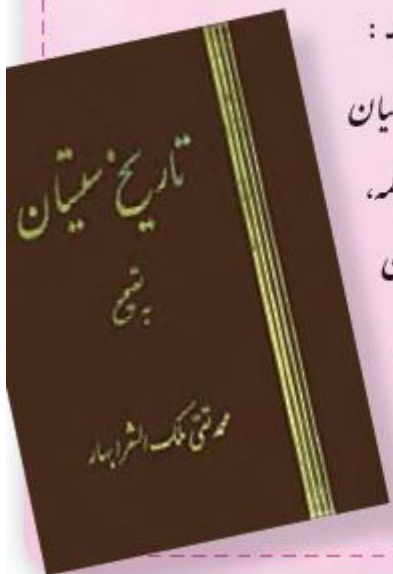
بیشتر بدانیم

کتاب تاریخ سیستان از کتاب‌های کهن به زبان فارسی است که در قرن پنجم تا هفتم هجری نوشته شده است.

به چند سطر از کتاب توجه کنید :

يعقوب ليث بيار مي گفت كه دولت عباسيان را بر نيزنگ و مكر بنا كرده اند، ديديد كه با ابو مسلم، ابو مسلم، برمكيان و فضل بن سهل كه به آن دولت خدمت و نيكي بيار نمودند چه كردند. مبادا كسي به آنها اعتماد كند.

صفحه ۲۶۸-۲۶۷

فعالیت ۱:

خیر - طاهریان و سامانیان با تأیید خلیفه حکومت تشکیل دادند اما صفاریان و علویان و آل بویه با خلافت عباسی سر جنگ داشتند.

فعالیت ۲:

بی اعتمادی صفاریان به خلیفه زیرا خلفای بنی عباس به همه ایرانیانی که به ایشان خدمت کرده بودند، خیانت کردند.

۴- کدام یک از نخستین حکومت‌های ایران پس از اسلام، شیعه بودند؟

خلاصه ۴:
علویان - آل بویه

علاوه بر علویان طبرستان، آل بویه نیز پیرو مذهب شیعه بودند. در دوران حکومت آنها، معارف و فرهنگ شیعه در ایران مورد توجه قرار گرفت و گسترش یافت. به دستور فرمانروایان آل بویه حرم مطهر امامان (علیهم‌السلام) در نجف، کربلا و کاظمین بازسازی شد و مراسم روز عید غدیر و مجالس سوگواری امام حسین (علیه‌السلام) با شکوه برگزار می‌شد.

۵- دلیل اهمیت حکومت آل بویه و تفاوت آن با سایر حکومت‌های ایرانی چیست؟

خلاصه ۵:

❖ آل بویه تنها حکومتی بود که موفق شد خلیفه بنی عباس را در جنگ شکست دهد و خلیفه را مطیع خود سازد؛
❖ مراسم عزاداری عاشورا اولین بار در دوران آل بویه برگزار شد.

نام حکومت	مؤسس	دوران	پایتخت	قلمرو
طاهریان	طاهر ذوالیمینین	قرن ۳	مرو - نیشابور	خراسان
صفاریان	یعقوب لیث	قرن ۳ و ۴	زرنج	سیستان
علویان	حسن بن زید	قرن ۳ و ۴	آمل	طبرستان (مازندران)
سامانیان	امیر اسماعیل سامانی	قرن ۳ و ۴	بخارا	خراسان بزرگ (نیمه شرقی ایران)
آل بویه	علی - حسن - احمد	قرن ۴ و ۵	ری - اصفهان - بغداد - شیراز	نیمه غربی ایران

جدول خیلی خیلی مهم و بسیار بهمانی!

۶- نام دو تن از ویران دانشمند و مشهور عصر سامانیان را بنویسید.

وزیرانی که در آن زمان امور کشور را اداره می‌کردند، اغلب مردانی با فرهنگ و دانش دوست بودند. برخی از آنان مانند **خاندان جیهانی و خاندان بلعمی (وزیران سامانیان)** در شمار عالمان و ادیبان نامدار قرار داشتند.

یکی دیگر از اقدامات مهم علمی و فرهنگی ایرانیان در قرون نخست هجری، انتقال بخشی از میراث ادبی و تاریخی ایران باستان به جامعه اسلامی بود. نویسندگان و مترجمان ایرانی مانند **عبدالله بن مُقَفَّع [مشهور به روزبه ایرانی]**، کتاب‌هایی را در موضوع تاریخ پادشاهان و قهرمانان کهن ایران و نیز اندرزنامه‌ها و آداب کشورداری از زبان پهلوی به زبان عربی ترجمه کردند.

نکته!

۷- وضعیت زبان و ادبیات فارسی پس از اسلام را شرح دهید.

زبان و ادبیات

پس از ورود اسلام به ایران تا مدّت‌ها، عربی، زبان اداری ایران بود. فرمان‌ها و نامه‌های اداری به زبان عربی نوشته می‌شد و دانشمندان نیز کتاب‌های خود را به عربی می‌نوشتند. مردم ایران اگرچه به عربی به عنوان زبان قرآن احترام می‌گذاشتند، اما همچنان به زبان فارسی، سخن می‌گفتند. از قرن سوم هجری به بعد، در نتیجه علاقه امیران و وزیران حکومت‌های صفاریان و سامانیان به فرهنگ و زبان ایرانی، رونق ادبیات فارسی آغاز شد. رودکی، پدر شعر فارسی با تشویق و حمایت سامانیان، اشعار خود را سرود. فردوسی نیز در اواخر دوره سامانیان، سرودن شاهنامه را آغاز کرد.

خلاصه ۷:

با اینکه زبان مردم فارسی بود اما زبان اداری برای حکومت‌ها عربی بود تا اینکه حکومت‌های صفاریان و بخصوص **سامانیان** زبان فارسی را رونق دادند.

۸- پدر شعر فارسی لقب کدام شاعر ایرانی است؟

بسیار بسیار مهم و امتحانی!

بسیار بسیار مهم و امتحانی!

○ رودکی، پدر شعر فارسی

۹- برخی از مهمترین جلوه‌های هنر معماری در دوران حکومت‌های ایرانی را نام ببرید.

معماری

معماری و هنر ایران در دوران اسلامی در ادامه معماری عصر باستان بود. مساجد از نخستین جلوه‌های مهم معماری ایرانی - اسلامی بودند. برخی از مساجد در ابتدای ورود اسلام به ایران براساس اصول معماری دوره ساسانی ساخته شدند. مسجد جامع و آرامگاه‌ها، جلوه شکوهمند دیگری از میراث معماری ایرانی - اسلامی به شمار می‌روند. آرامگاه امیراسماعیل سامانی در بخارا و آرامگاه قابوس و شمشگیر در گنبد کاووس از آن جمله‌اند.

سوالات بخش جغرافیہ

سوالات درس ۱۷

ویژگی‌های طبیعی آسیا

درس ۱۷

موقعیت و وسعت

به نقشه روبرو توجه کنید. قاره پهن‌اور آسیا از قطب شمال تا جنوب مدار استوا امتداد یافته است و بخش اعظم آن در نیمکره شمالی قرار دارد.

آیا می‌توانید بگویید قاره آسیا از سه طرف به کدام اقیانوس‌ها محدود می‌شود؟ روی نقشه نام اقیانوس‌ها را بنویسید.

- ۱- قاره آسیا از سه طرف به کدام اقیانوس‌ها محدود می‌شود؟ روی نقشه نام اقیانوس‌ها را بنویسید.

یک کره جغرافیایی را به کلاس بیاورید و روی آن تنگه برینگ را پیدا کنید. همان‌طور که می‌بینید قاره آسیا از طریق تنگه برینگ از آمریکای شمالی و از طریق کانال* سوئز از قاره آفریقا جدا می‌شود.

• ۲- اوراسیا چیست؟

در بین قاره‌های جهان، تنها دو قاره آسیا و اروپا به هم
چسبیده‌اند به همین دلیل، بعضی از جغرافیدانان این دو قاره را
یک قاره دانسته و آن را «اوراسیا» نامیده‌اند و رشته کوه اورال
را مرز بین دو قاره آسیا و اروپا در نظر گرفته‌اند. روی نقشه،
این رشته کوه را نشان دهید.

• ۳- وسیع‌ترین قارهٔ
جهان نام دارد.

آسیا وسیع‌ترین قارهٔ جهان است. به نمودار مقایسهٔ
وسعت این قاره با سایر قاره‌ها توجه کنید.

ناهمواری‌ها (اشکال زمین)

به نقشه ناهمواری‌های آسیا توجه کنید. در قاره آسیا می‌توان سه نوع از ناهمواری‌ها را مشاهده کرد:

- ۱- فلات*های بلند و کوه‌های مرتفع ۲- سرزمین‌های پست ۳- مجمع‌الجزایر آتشفشانی

- ۴- ناهمواری‌های قاره آسیا را نام ببرید.

- ۵- فلانهای آسیا را به ترتیب از غرب به شرق نام برده و روی نقشه نشان دهید.

- آناتولی - ایران - تبت - مغولستان

• ۶- بلند ترین قلهٔ جهان در کدام رشته کوه و در کدام فلات قرار دارد؟

۱- فلات‌های بلند و کوه‌های مرتفع: در آسیا فلات‌های بلندی چون آناتولی، ایران، تبت و مغولستان وجود دارند. این فلات‌ها را که از غرب به شرق آسیا کشیده شده‌اند، روی نقشه نشان دهید.
در حاشیه این فلات‌ها، رشته‌کوه‌های مرتفعی قرار دارند. چند رشته‌کوه بلند آسیا را نام ببرید. قلهٔ اورست (۸۸۴۸ متر) در رشته‌کوه هیمالیا، بلندترین قلهٔ جهان است و به آن بام دنیا لقب داده‌اند.

○ صعود به اورست از سخت‌ترین اهداف برای کوهنوردان است.
تاکنون تعدادی از زنان و مردان ایرانی توانسته‌اند به این قلهٔ صعود کنند.

○ رشته کوه هیمالیا

کوهستان

۲- سرزمین‌های پست: در آسیا رودهای پرآب، جلگه‌های پهناوری به

وجود آمده‌اند. مانند جلگهٔ سند، جلگهٔ گانگ، جلگهٔ برهماپوترا، جلگهٔ آندامان و نیکوبار.

- ۷- چند نمونه از سرزمینهای پست و جلگه ای در آسیا را نام ببرید.

۲- سرزمینهای پست: در آسیا رودهای پرآب، جلگه‌های پهناوری به وجود آورده‌اند. مانند جلگه بزرگ سیبری، جلگه گنگ و سند و جلگه چین.

● روی نقشه به جلگه سیبری در شمال آسیا توجه کنید. این جلگه از آبرفت کدام رود پدید آمده است؟

● در شمال شبه جزیره هند نیز جلگه پهناور و حاصلخیز «سند و گنگ» وجود دارد و نام این جلگه از دو رود به همین نام گرفته شده است. رودهای گنگ و سند از رشته کوه‌های هیمالیا سرچشمه می‌گیرند. این جلگه پهناور شمال هند، بخش وسیعی از کشور پاکستان و بنگلادش را دربر می‌گیرد.

گاهی رودها، آبرفت‌ها را در مصب* خود انباشته می‌کنند و از انباشته شدن آبرفت‌ها در مصب رودها، سرزمین‌های مثلث شکلی به وجود می‌آید که به آنها دلتا (Δ) می‌گویند. با انباشته شدن دائمی آبرفت‌ها، دلتاها پیوسته توسعه می‌یابند و در آب دریا پیش می‌روند.

• ۸- دلتا را تعریف کنید.

۲- سرزمین‌های پست: در آسیا رودهای پرآب، جلگه‌های پهناوری به وجود آورده‌اند. مانند جلگه بزرگ سبیری، جلگه گنگ و سند و جلگه چین.

• روی نقشه به جلگه سبیری در شمال آسیا توجه کنید. این جلگه از آبرفت کدام رود پدید آمده است؟

• در شمال شبه‌جزیره هند نیز جلگه پهناور و حاصلخیز «سند و گنگ» وجود دارد و نام این جلگه از دو رود به همین نام گرفته شده است. رودهای گنگ و سند از رشته‌کوه‌های هیمالیا سرچشمه می‌گیرند. این جلگه پهناور شمال هند، بخش وسیعی از کشور پاکستان و بنگلادش را دربر می‌گیرد.

گاهی رودها، آبرفت‌ها را در مصب* خود انباشته می‌کنند و از انباشته شدن آبرفت‌ها در مصب رودها، سرزمین‌های مثلث شکلی به وجود می‌آید که به آنها دلتا (Δ) می‌گویند. با انباشته شدن دائمی آبرفت‌ها، دلتاها پیوسته توسعه می‌یابند و در آب دریا پیش می‌روند.

- ۹- سه مجمع الجزایر آتشفانی در شرق و جنوب شرقی آسیا را نام ببرید.

۳- مجمع الجزایر آتشفشانی: در مشرق و جنوب شرقی آسیا به ویژه در کناره های اقیانوس آرام، مجمع الجزایر سر از آب بیرون آورده اند. مجمع الجزایر ژاپن، فیلیپین و اندونزی را روی نقشه پیدا و مشاهده کنید.

از آنجایی که این بخش از قاره آسیا از ناهمواری های جوان* است، کوه های آتشفشانی زیادی در آنها مشاهده می شود. همچنین در این مناطق، زمین لرزه های بسیاری رخ می دهد. بنابراین کشورهایی که در این منطقه واقع شده اند، همواره در معرض بلایای طبیعی* چون زمین لرزه، سونامی* و فعال شدن کوه های آتشفشانی هستند.

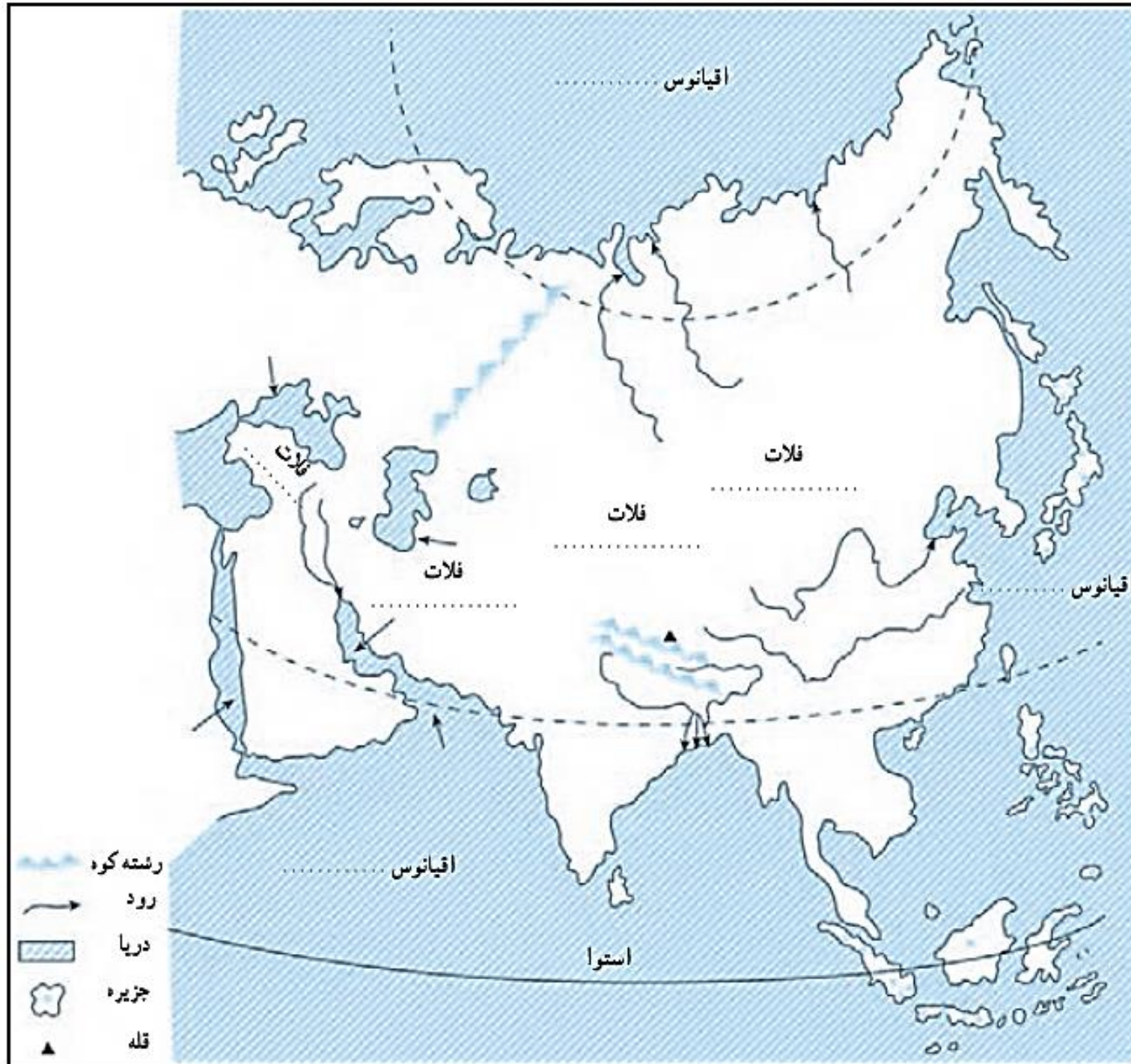
فعالیت

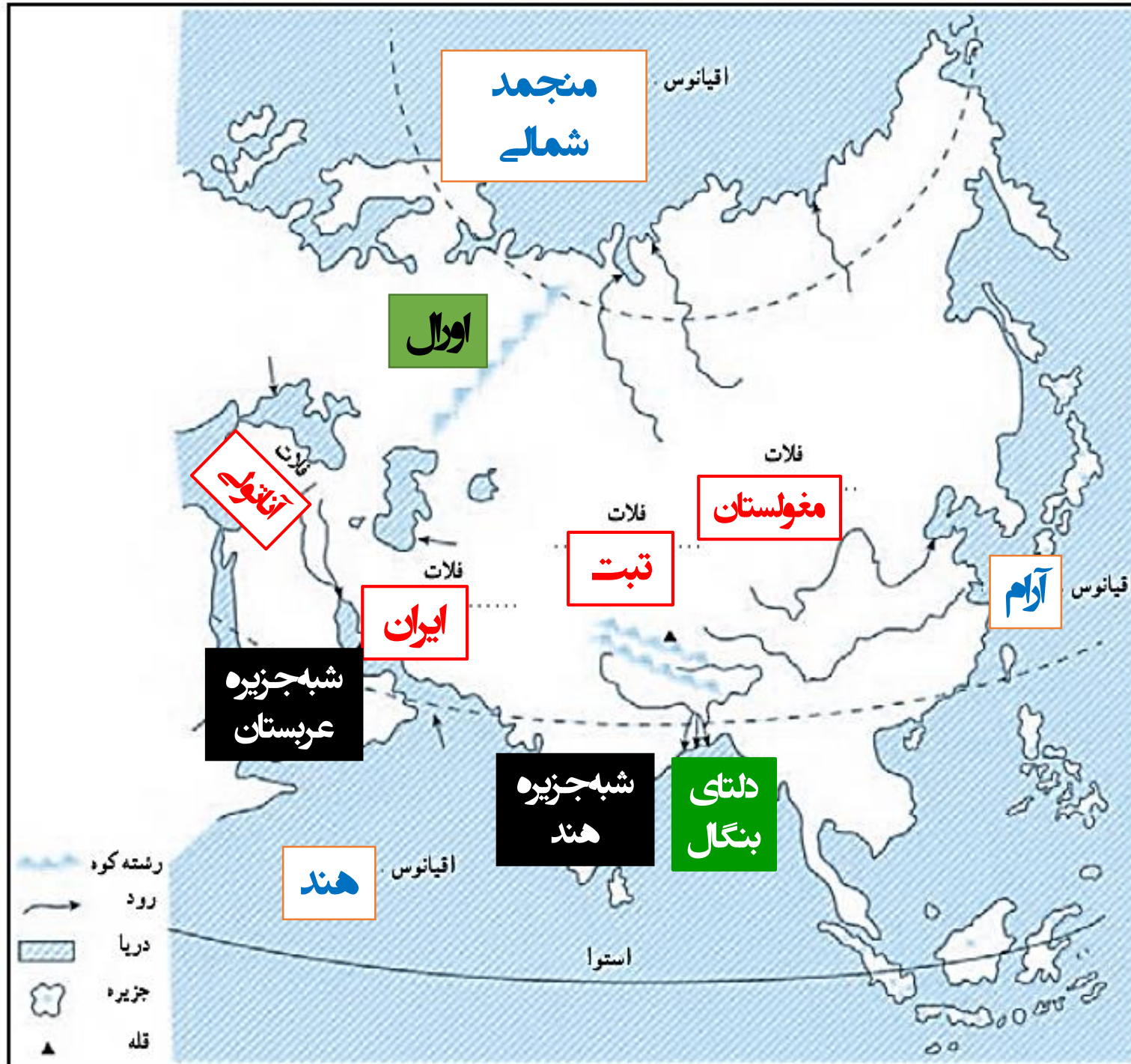
- ۲- کاربرگ شماره (۱۲) نقشه قاره آسیا را در کلاس کامل کنید.
- ۳- تحقیق کنید کشور فیلیپین از چند جزیره تشکیل شده است.

کاربرد
۱۲

- ۲- نقشه را به دلخواه رنگ آمیزی کنید.

- نام اقیانوس‌های اطراف قاره آسیا
- نام دریاها و خلیج‌ها (→)
- نام رشته کوهی که آسیا را از اروپا جدا می‌کند.
- نام فلات‌های بلند آسیا از مغرب به مشرق
- نام رشته کوه و بلندترین قله آسیا
- نام دو شبه جزیره وسیع آسیا
- دلتای بنگال
- رودهای مهم آسیا
- ۲– نقشه را به دلخواه رنگ آمیزی کنید.

آب و هوا

همان‌طور که روی نقشه مشاهده می‌کنید، آسیا قاره‌ای پهناور است که از قطب شمال تا مدار استوا امتداد یافته است و بخش‌های مختلف این قاره دما و بارش متفاوت دارند.

دما

- در سرزمین‌های مجاور قطب شمال در سیبری، هوا در تمام روزهای سال سرد و دارای یخبندان‌های طولانی است.
- بخش‌های داخلی و مرکزی آسیا، آب و هوای قاره‌ای یا بَرّی دارند. در این نوع آب و هوا، زمستان‌ها بسیار سرد و تابستان‌ها بسیار گرم و خشک است.
- سرزمین‌های مجاور دریاها از دریای سرخ تا جزیره تایوان در شرق چین، آب و هوای گرم دارند.

• ۱۰ - آسیا از نظر دما به چه بخش‌هایی تقسیم می‌شود؟

بارش

به طور کلی از نظر بارش، آسیا را می توان به دو بخش تقسیم نمود :

الف) آسیای مرطوب (سبز) : سرزمین های مشرق، جنوب و جنوب شرقی آسیا که در معرض بادهای موسمی (مونسون) قرار دارند آسیای سبز را تشکیل می دهند. این بادهای که در اواخر بهار و فصل تابستان از اقیانوس ها به سمت خشکی می وزند، موجب ریزش باران فراوان در این ناحیه می شوند. زندگی روستایی و کشاورزی به ریزش این باران ها بستگی دارد و در صورت بارش کم یا نامنظم، کشاورزان خسارت می بینند. البته ریزش های شدید باران های موسمی نیز گاهی موجب طغیان رودخانه ها و بروز سیل در این منطقه می شوند.

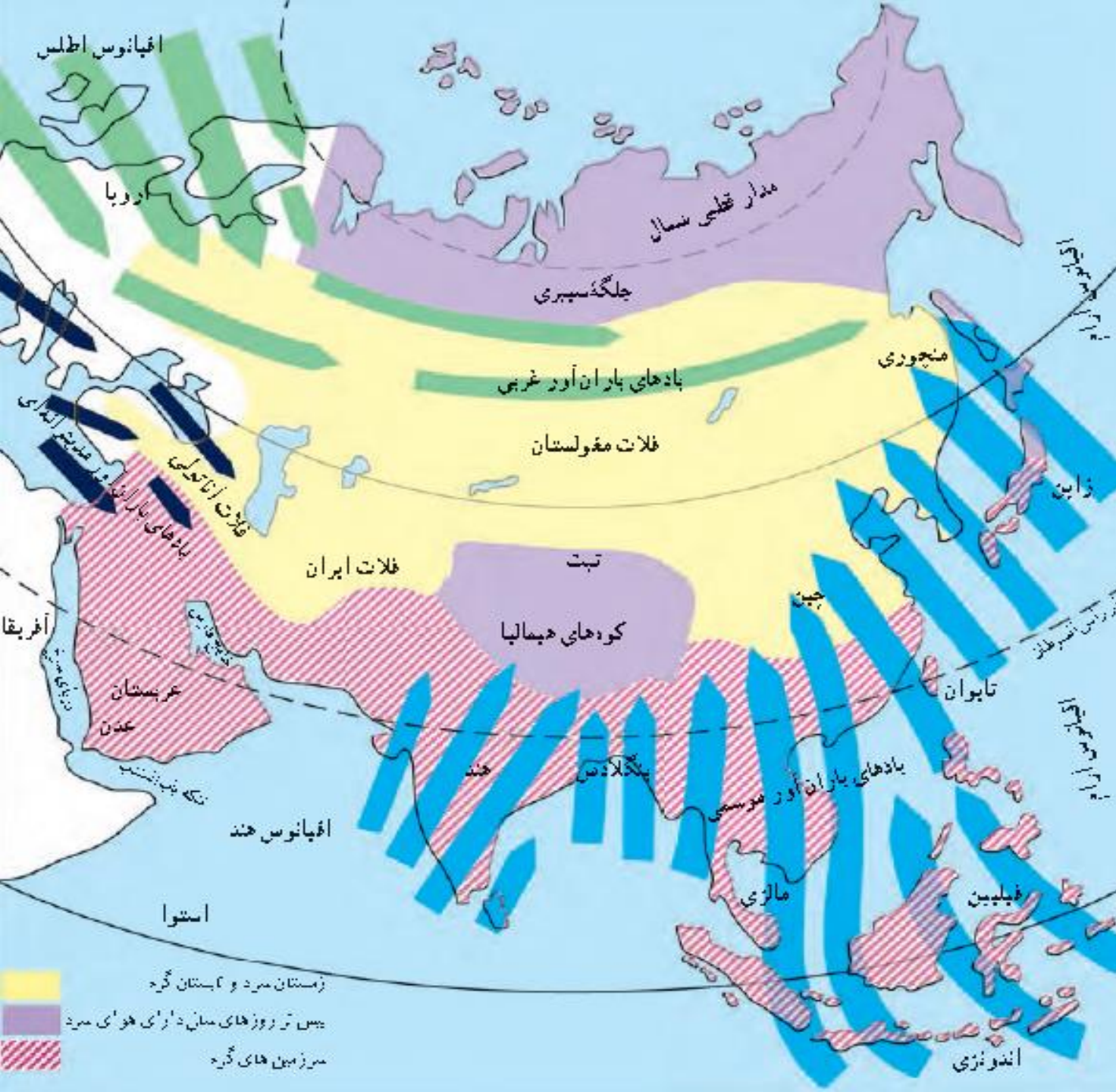

کشاورزی در آسیا تحت تأثیر بادهای موسمی است.

سیل در بنگلادش

ب) آسیای خشک : سرزمین های غربی و جنوب غربی آسیا شامل عربستان، داخل فلات آناتولی و فلات ایران و همچنین آسیای مرکزی به ویژه بیابان گبی* از نواحی خشک آسیا محسوب می شوند.

• ۱۱ - آسیا از نظر بارش به چه بخشهایی تقسیم می شود؟

فعالیت

با توجه به نقشه آب و هوا در صفحه قبل به پرسش ها پاسخ دهید :

۴- چرا هوای تبت مانند نواحی قطبی و شمال آسیا سرد است؟

۵- بادهای موسمی از سمت کدام اقیانوس ها به مشرق و جنوب شرقی آسیا

می وزند؟

۶- چرا بادهای موسمی نمی توانند به آسیای مرکزی و بیابان گبی نفوذ کنند؟

۷- چرا سرزمین های جنوب آسیا در بیشتر مواقع سال آب و هوای گرم دارند؟

۸- وزش کدام یک از بادهای کشور ما را تحت تأثیر قرار می دهد؟

فعّالیت

- با توجه به نقشهٔ آب و هوا در صفحهٔ قبل به پرسش‌ها پاسخ دهید :
- ۴- چرا هوای تبت مانند نواحی قطبی و شمال آسیا سرد است؟
- ۵- بادهای موسمی از سمت کدام اقیانوس‌ها به مشرق و جنوب شرقی آسیا می‌وزند؟
- ۶- چرا بادهای موسمی نمی‌توانند به آسیای مرکزی و بیابان گبی نفوذ کنند؟
- ۷- چرا سرزمین‌های جنوب آسیا در بیشتر مواقع سال آب و هوای گرم دارند؟
- ۸- وزش کدام یک از بادهای کشور ما را تحت تأثیر قرار می‌دهد؟

- فعّالیت ۴: زیرا سرزمین تبت ارتفاع زیادی دارد و همین موضوع باعث سرد بودن هوا در این منطقه می‌شود.
- فعّالیت ۵: اقیانوس آرام و اقیانوس هند.
- فعّالیت ۶: زیرا فلات تبت و رشته کوه هیمالیا همچون یک سد جلوی این بادهای را می‌گیرند.
- فعّالیت ۷: به دلیل نزدیکی به خط استوا
- فعّالیت ۸: بادهای باران آور مدیترانه‌ای

سوال مهم: با توجه به نقشه زیر موارد خواسته شده را هم بنویسید و هم نشان دهید.

مرز

آسیا با آمریکا:

آسیا با اروپا:

آفریقا با آسیا:

آسیا با استرالیا:

اقیانوس

بین آسیا و آمریکا:

بین آمریکا و اروپا:

بین آفریقا و آسیا:

شمالی ترین اقیانوس: